

AZ OSMÁN KÉSZPÉNZALAPÍTVÁNYOK ÉS A „MODERNIZÁCIÓ”*

Falus Orsolya–Yakup Karataş

Bevezetés: a modernizációs elmélet

A „modernizációs elmélet” a II. világháborút követően került a tudományos köztudatba. Madan Sarup szerint ez a koncepció, valamint az ennek keretein belül értelmezett valamennyi fejlemény, így például a tudományos felfedezések, a technológiai újítások, az ipar fejlődése, a népességmozgások, az urbanizáció, a nemzetállamok létrejötte és különféle társadalmi-gazdasági-tömegpolitikai mozgalmak által előidézett változások, nem függetlenek a kapitalista világpiac kialakulásától (Sarup 1995: 187).

A „modernizáció” fogalmát ennek megfelelően jellemzően a nyugati tudományos körök használják, amellyel az 1950-es évektől kezdődően a „nem nyugati világ” jogintézményeinek a nyugati paradigmához közelítő módosításait címkézik (Altun 2022: 107). A jelenség a legmarkánsabban az Oszmán Birodalom idején volt megfigyelhető. Az oszmán „modernizáció” kétségkívül egy korai „globalizáció” következménye a 16. századtól kezdődően. Az Oszmán Birodalom hódító hadjárata eredményeként ugyanis ekkor élte át Európa a legmarkánsabban Kelet és Nyugat kultúráinak találkozását a saját területén. Nem véletlenül nevezték az – ebben az értelemben véve „modern” – török jogalkotást kezdeményező I. (Nagy) Szulejmán szultánt (1494–1566) Törvényhozónak (Kanuni) is. Amennyiben azonban kizárólag korunk fogalomrendszerének keretei között értelmezzük korábbi időszakok jogintézményeit, fennáll a veszélye, hogy a vizsgált korszaktól idegen perspektívából helytelen, félreértelmezhető következtetésekre jutunk (Inalcik 2011).

Az „oszmán modernizáció” (Berkes 1999; Davison 2016; Mardin 2019) fogalma, amely a 20. század második felétől kezdődően jelent meg először, még hozzá nem is Európában, hanem amerikai egyetemeken, ennek megfelelően bizonyos fenn-tartással értelmezhető csak, hiszen nyugati koncepció alapján értelmezi a „nem nyugati” jogintézményeket. Altun anakronisztikusnak tartja, és ezért helyteleníti a „modernitás” kifejezés használatát a „nem nyugati világ” történelmének vizsgálata során (Altun 2022: 126).

A „modernizáció” igénye azért sem állja meg a helyét, mert több jogterületen, így a civil szervezetek szabályozásában is megtalálhatóak azok a jogtechnikai hasonlóságok, amelyek alapján a nyugati és az iszlám jogrendszerek egységes gyakorlatot lennének képesek kialakítani. A nálunk közhasznú alapítványként ismert jogintézmény távoli előzményei már Mezopotámiában és Egyiptomban is működtek (Borgolte 2017), majd a 7–8. században az iszlám „szűrőjén” keresztülhaladva fejlődött ki az iszlám jog, a *Sharia* által szabályozott tradicionális iszlám alapítvány, a *waqf* (Çizakça 2020: 5).

1. kép. A *Sharia*-t magyarázó hodzsa

Forrás: Viaszmúzeum, Doğubayazıt, Törökország /Fotó: Falus Orsolya, 2018/

A készpénzalapítvány jogintézménye a Shariában

Az iszlám gazdaságelmélete, amely elítéli a kamat alkalmazását, kizárólag a munkán, a termelésen és a kereskedelemen alapuló gazdasági modellt támogatja. Ezért jöttek létre az oszmán készpénzalapítványok (*osmanlı para vakıfları*) az uzso-rások kiiktatása céljából, az alapítványok életképességének biztosítására. Az ilyen alapítványok alapító okiratában a „kereskedők„ és „termelők”, mint alapító ma-gánszemélyek, „civiliek”, hangsúlyozása azt bizonyítja, hogy ezek a jogi személyek hangsúlyozottan nem fogyasztási cikkek finanszírozására jöttek létre. Idővel a kész-pénzalapítványok tevékenysége a hitelkamatlábak egyensúlyát is biztosította.

A 20. század elejéig működő készpénzalapítványok olyan jogintézmények vol-tak, amelyek kamatmentes hitelt és finanszírozást nyújtottak a lakosságnak a klasz-szikus oszmán társadalomban, ahol a modern értelemben vett bankszektor még nem fejlődött ki (Türkmenoğlu 2022: 311). Az iszlám bankszektor, amely az 1950-es években kezdett kibontakozni és erősödni, alapvetően a kamatmentes banki mű-ködésre épül. Az iszlám pénzügyintézeteknek mára már számos pénzügyi terméke és szolgáltatása működik szerte a világon, elsősorban a Közel-Keleten, azonban a népszerűségük az USA-ban és az EU-ban is növekvő tendenciát mutat. Az iszlám banki tranzakcióknak az iszlám joggal, a *Shariával* összhangban kell működniük, így nem számíthatnak fel kamatot (*riba*), mivel az tilalmazott cselekmény (*haram*). Ezek a bankok a nyereség-veszteség megosztásának elvén működnek, melynek lényege, hogy a pénzügyintézet szolidaritást vállal az ügyfelével (Farihana–Rahman 2021).

Az iszlám pénzügyintézetek alapvetően kétféle hitelkonstrukciót kínálnak: a terme-lésre irányuló és a termeléshez nem kapcsolódó hiteleket. A termelésre irányultak az olyan technikák, mint például a már említett *Mudarabah*, a *Musharakah* (part-nerség, együttműködés) és az *Ijarah* (lízing). A nem termelési módszerek közé tartoznak az iszlámban *karz-ı hasen*-ként definiált kölcsönzési módszerek, ahol a kölcsönzés kamatmentesen, nyereség elvárása nélkül történik (Eminoğlu 1996: 89–99).

Az első török készpénzalapítványok a 13. században, II. Murád és II. Mehmed szultánok uralkodása idején jelentek meg. Az oszmán jogtudósok készpénzalapítvá-nyokkal kapcsolatos jogvitái, valamint az ezekhez fűzött, írásban is rögzített, kom-mentárjai jelentős mértékben hozzájárultak az alapítványi (*waqf*) jog fejlődéséhez. Egyes szunnita vallásjogászok ellenezték a készpénzalapítványokat arra hivatko-zással, hogy a készpénz, mint ingó vagyontárgy rendelkezésre bocsátása hosszú távon terved engedhet a kamat alkalmazásának. Mindezen tiltakozások ellenére (Akgündüz 2019: 87–103) az olyan tekintélyes jogtudósok, mint Ibn Kemal, Ebus-suud és Züfer imámok egyéni véleményei (*ijtihad*) alapján (Bedir 2013: 527–530) a jogintézményt a következetes joggyakorlat mégis elfogadta, sőt, elterjedését az államhatalom politikailag is támogatta (Özcan 2000: 31). Különösen az 1548-as vallásjogi döntés (*fatwa*), amelyet Ebus-suud imám a korábbi autentikus jogalkal-mzók (*mujtahid*) nézetei alapján fogalmazott meg (Günay 2012: 477), valamint

Törvényhozó I. Szulejmán szultánnak a készpénzalapítványok szabadságáról szóló parancsa (*fermán*) volt döntő fontosságú az ilyen jogi vélemények politikai támogatása szempontjából (Akgündüz 1992: 186).

A 15. században megjelenő készpénzalapítványok évszázados jogi vizsgálat után nyertek általános elfogadottságot (Sumer–Öndes 2023: 113). Az egyik legjelentősebb bizonyítéka annak, hogy az iszlám jogrendszernek nincs skolasztikus vagy stagnáló szerkezete, éppen a készpénzalapítványok legitimitásának forradalmi elismerése volt az oszmán korban. Ez tette lehetővé az államhatalom által felügyelt készpénzpiac kialakulását is (Mandaville 1998: 129).

Hangsúlyozandó, hogy a készpénzalapítványok, mint jogintézmények, integrálódását az oszmán jogrendszerbe a klasszikus jogértelmezéseken túlmutató tényezők is elősegítették: így például az *orf* néven ismert adminisztrációs jogszokások, a törvények és a korabeli gazdasági tényezők egyaránt hozzájárultak ezen alapítványtípusok működőképességéhez, valamint a társadalom jogtudatába történő beépüléséhez (Aslan 1998: 93–119).

A készpénzalapítványok bevételei két fő forrásból származtak: egyrészt az alapítványnak nyújtott folyamatos adományokból, másrészt az alapítvány által kezelt alapokból szerzett nyereségből. A készpénzalapítványok által alkalmazott módszereket a korabeli vallásjog-tudósok folyamatosan vizsgálták, és azokat a Sharia előírásaival minden esetben összeegyeztethetőnek tartották (Çizakça 2019: 76). Ezért az oszmán gazdasági ökoszisztémán belül ez a jogintézmény, mint fenntartható és etikailag elfogadható finanszírozási eszköz, jött létre.

A készpénzalapítványok számának és pénzügyi tranzakciós volumenének növekedésével széleskörű hitel- és finanszírozási hálózat alakult ki. 1456–1551 között csak Isztambulban 1161 készpénzalapítványt hoztak létre (Tabakoğlu 2012: 309).

A 18. században alapított alapítványok hozzávetőlegesen 32%-a, a 19. században pedig mintegy 57%-a volt készpénzalapítvány, ami a pénzügyi korlátok és a finanszírozási igények növekedését jelzi (Öztürk 1995: 138). A 18. században hozzávetőleg 20 000 ilyen alapítvány működött az Oszmán Birodalomban, de ezek közül csak 5859 maradt fenn a köztársasági korszakban (Türkoğlu 2013: 190).

A 15–19. században, amikor a merkantilizmus és a kapitalizmus elterjedt Európában, a bankok és a tőzsdék uralták a piacokat, továbbá kamatot, sőt, uzsorakamatot számítottak fel, az oszmán készpénzalapítványok továbbra is, mint teljes mértékben karitatív és regionális civil szervezetek, működtek. A korabeli feljegyzések azt mutatják, hogy még a 19. században és a 20. század elején is létesültek ilyen, társadalmilag is hasznos és jelentős jogi személyek Törökországban (Ademi 2017; Ahabab 2017: 49–71). A készpénzalapítványok száma az elhúzódó háborúk és a globális infláció során megfigyelhetően csökkent, míg a virágzó kereskedelem, valutaforgalom és a jólét időszakában nőtt (Gürsoy 2017: 162). A főként jómódú vállalkozók által kezdeményezett ingatlanalapítványok alapításában készpénzalapítványok, valamint a munkaerő és a tőke partnersége révén, az alacsony jövedelmű magánszemélyek is részt vehettek. A kis megtakarítók így nagy alaptőkéjű alapítványokhoz járulhattak hozzá, és forrásaik összevonásával akár újabb alapítványokat is létrehozhattak.

A természetes személyeken túlmenően a céhek, a janicsárkamarak, a falvak és városrészek is létesíthettek alapítványokat, megosztva a közösséggel a javakat és a pénzügyi kockázatokat egyaránt. Rendkívüli időszakokban ezeken az alapítványokon keresztül szedték be a súlyos anyagi terhet jelentő *avariz* adót is (az Oszmán Birodalomban háztartásonként évente, készpénzben fizetendő adóteher), amely lakosság számára jelentős könnyítést jelentett (Genç 2014: 10–17).

Az alacsony jövedelmű természetes személyek kis megtakarításainak az alapítványi rendszerbe történő bevonásával nőtt a hitelpiacra felkínált készpénz mennyisége, alternatív megoldást nyújtva az uzsorára. A hitelkamatok korlátozása a piaci önkényességet is visszafogta (Semiz 2016: 94). A készpénzalapítványok elterjedtsége a társadalom különböző szegmenseit egyaránt beépítette a segélyalapokba (*avariz* alapok, céhes alapok stb.), egyfajta társadalombiztosítási szolgáltatást kínálva.

Fontos megjegyezni, hogy a készpénzalapítványokon keresztül nyújtott szociális támogatás nem csak egyszeri pénzbeli támogatásra, de rendszeres segélyezésre is jogi kereteket biztosított (Gürsoy 2017: 163).

A készpénzalapítványok működtetésének jogtechnikai módszerei

A készpénzalapítványok működtetésének egyik elsődleges módja egy *Mudarabah* társaság létrehozása, amely a munkaerő és a tőke közötti partnerségen alapuló társasági forma. Az alapítvány alapítója által biztosított tőkét magánszemélyek (*mudarib*) kezelik, és a nyereséget a rászorulóknak között osztják szét. A *Mudarabah* az üzleti megállapodás olyan formájára utal, amelyben az egyik fél tőkét hoz, a másik pedig a szakértelmet. A nyereség arányos részét közös megegyezéssel határozzák meg, de az esetleges pénzügyi veszteséget kizárólag a tőketulajdonos viseli, míg a vállalkozó tűrni köteles, hogy ebben az esetben nem kap ellentételezést a munkájáért. Az iszlám bankok által elfogadott finanszírozási módként itt olyan, speciális szerződésről van szó, amelyben a teljes tőkét az iszlám bank ajánlja fel, miközben az üzletet a másik fél irányítja. A nyereséget előre egyeztetett arányokban osztják meg, azonban – amennyiben ilyen felmerül – a veszteséget kizárólag az iszlám bank viseli, hacsak az nem a vállalkozó hanyagságából, a szerződési feltételek szándékos megszegéséből, vagy joggal való visszaélésből származik. A bank ezt a veszteséget ilyen esetekben áthárítja a vétkes befektetőkre. A *Mudarabah* tehát a betéti társasághoz hasonló „csendes társaság”, amely tőkéből és munkából áll. A finanszírozása során az egyik fél, a *Rab-il-Maal*, biztosítja a vállalkozás pénzügyi feltételeit, a másik fél a *Mudarib*, pedig a vállalkozás működtetéséhez szükséges szakértelmet. A nyereség arányát a szerződés megkötésével egyidejűleg, a megállapodásban határozzák meg, úgy, hogy a pénzügyi veszteséget kizárólag a *Rab-il-Maal* viseli (Rahman 2018: 33–46).

A *Mudarabah* a készpénzalapítványi konstrukción túlmenően több, más ügylettypus működtetésére is alkalmas, így projektfinanszírozásra, befektetési alapok működtetésére, forgótőke-finanszírozásra, bankközi befektetésekre és befektetési

betétekre is (El-Gamal 2006: 120–122). Murat Çizakça szerint azonban nem ez a módszer tekinthető a készpénzalapítványok legelterjedtebb eszközének az Oszmán Birodalom időszakában (Çizakça 2019: 73–87).

Az iszlám hitelveivel összefüggésben ajánlott és használatossá vált másik jogintézmény egy speciális kölcsönszerződés volt, amely alapján a rászorulóknak a haszonszerzés szándéka nélkül adtak kamatmentes hitelt. További, széleskörűen használt, technika volt a *Muamele-i Sheriyye (bey'ü-l îne)* néven ismert jogintézmény (Kaya 2007: 16–19) alkalmazása. Ezzel a módszerrel az alapítvány az egyik vagyontárgyát halasztott fizetéssel adja el egy magánszemélynek, úgy, hogy egy későbbi, kamatmentes kifizetési időpontban állapodnak meg. Az alapítvány azonban ugyanazt a vagyontárgyat ezt követően valamennyivel alacsonyabb áron visszavásárolja a magánszemélytől. A jogintézmény lényegében egy színlelt adásvételi szerződés, amelynek burkolt célja a vevő támogatása. Erre figyelemmel nem számítottak fel kamatot, és a haszonkulcsot átlagosan 15%-ban maximálták. Bár néhány iszlám vallásjogász ellenezte ezt a gyakorlatot, az mégis általánosan elterjedt, és évszázadokon át érvényben maradt (Akgündüz 1996: 223–229). Çizakça szerint ez volt a készpénzalapítványok működtetésének leggyakrabban alkalmazott módszere az Oszmán Birodalomban (Çizakça 2019: 73–87).

A segítségnyújtás egy másik módja volt egy olyan konstrukció, amely alapján a rászoruló magánszemély eladta az ingatlanát az alapítványnak. Az alapítvány ezt követően bérbe adta, hasznosította az ingatlant, és a vételár összegének ezúton történő megtérülését követően az eladó visszavette az ingatlant. Az is bevett jogi technikának számított, hogy ingatlant vásároltak az alapítvány nevére, majd azt bérbe adták. A bérleti díjból származó bevétel ezután az alapítvány jótékony céljával összhangban került felhasználásra (Kurt 1994: 186).

A 19. század centralizációs politikája, a gazdasági válságok, az elhúzódó orosz-oszmán háború és a külső hitelfelvételi folyamatokból adódó szükségletek erősítették az Oszmán Birodalomban az alapítványellenes tendenciákat, amely végül az alapítványi ingatlanok jelentős részének államosításához vezetett. A köztársasági korszakra fennmaradt készpénzalapítványok tőkéje 1954-ben került át az Alapítványi Bankhoz. Ezzel a Török Köztársaság jogrendjéből egy időre kivezették a készpénzalapítványt, mint jogintézményt. Az 1967-es alapítványi törvénnyel azonban ismét elhárult a törvényi akadály az ilyen civil szervezetek alapítása elől (Çizakça 2019: 79–80).

Az alapítványok szabályozása a hatályos török jogban: az oszmán jogintézmények újraélesztése

Az alapítvány fogalmát a hatályos Török Polgári Törvénykönyv (*Türk Medeni Kanunu*) III. fejezete 101. § a határozza meg, részletesen pedig az alapítványoktól szóló 2008. évi 5737. törvény szabályozza 2008. február 2. óta (Falus 2017: 100–102).

A Török Köztársaság 1923. október 29-i kikiáltását követően Törökország szekularizálódott, és a Sharia helyett modern törvények bevezetését tűzte ki célul. Elsőként egy parlamenti bizottságot hoztak létre az osztrák, a német, a francia és a svájci polgári törvénykönyvek tanulmányozása céljából, amely a svájci polgári törvénykönyv átvételéről döntött. A török polgári törvénykönyvet 1926. február 17-én fogadták el (Egeresi 2013: 136).

Az új jogszabály szerint ennek megfelelően tovább működhetnek a tradicionális, az Oszmán Birodalom korában kialakult alapítvány-fajták, amelyek mellett a globalizáció és a szekularizáció eredményeként további új, modern típusok kerültek bevezetésre. Ennek következtében használatos lett a „régí” – oszmán eredetű – és az „új” – a köztársaság kikiáltását követően bevezetett – „modern”, nyugati alapítványtípusok megkülönböztetése is. A „régí” alapítványtípusok: a *Mazbut* (összeolvadt)-, a *Mülhak* (mellékletben lévő)-, valamint a *Cemaat* (közösségi)-alapítványok (Falus 2021).

A *Mazbut* (összeolvadt) alapítványok az oszmán korból maradtak fenn. Ennek a típusnak az eredeti alapítói, vagy kurátorai (*mutawalli*), illetve azok örökösei már nem élnek, vagy nem nem lelhetőek fel, avagy kiskorúak, ezért nincs olyan cselekvőképese személy, aki igazgathatná ezeket az eredetileg in *perpetuum* (örökre) létrehozott jogintézményeket. Az ilyen civil szervezetek működtetése ezért egy közigazgatási hatóságon keresztül valósul meg (Çizakça, 2014: 2). Ez a hatóság Törökországban az alapítványokról szóló hatályos 2008. évi 5737. számú törvény rendelkezése szerint az Alapítványok Főigazgatósága (*T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü*). A *Mazbut* alapítványok tehát „azok az alapítványok, amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága kezel és képvisel, valamint azok az alapítványok, amelyeket a hatályon kívül helyezett 743. számú török polgári törvénykönyv hatálybalépése előtt hoztak létre, és amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága irányít, az alapítványokról szóló 2762. számú törvénynek megfelelően.” (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága).

A *Mülhak* (mellékletben lévő) alapítványok azok a – már az Oszmán Birodalom idején alapított – civil szervezetek, amelyeket továbbra is az eredeti alapítók jogutódai irányítanak. A „mellékletben lévő” megnevezés arra utal, hogy ezek az alapítványok az új polgári törvénykönyvbe már, mint a hatályba lépése előtt alapítottak, kerültek be, egy külön mellékletben felsorolva. Az indokolás szerint ezek a közhasznú civil szervezetek az iszlám vallás elterjedésével együtt tovább fejlődtek, és számos olyan feladatot teljesítettek sikeresen az Oszmán Birodalom időszakában, amelyet a mai, modern török állam is felvállal. Az 5737. számú alapítványi törvény szerint:

„Az alapítványokat, amelyeknek az irányítását az alapítók utódaitól származóknak kell végrehajtaniuk, és a 743. számú török Polgári Törvénykönyv hatálybalépése előtt már működtek, „mellékletben lévő alapítványoknak nevezzük.” Az ilyen jogalanyok működése felett az állam kizárólag törvényességi felügyeletet gyakorol, és a részükre teljes adómentességet biztosít (Çizakça 2014: 6).

A *Cemaat* (közösségi) alapítványok olyan közhasznú jótékonyági szervezetek, amelyeket nem muszlim vallású török állampolgárok (például görög, örmény, vagy zsidó kisebbségek) hoztak létre még a Török Köztársaság alapítása előtt. Nyilvántartásba vételük és felvételük az Alapítványok Főigazgatóságának főkönyvébe 1936-ban történt meg. Ezeket a kisebbségi közösségekhez tartozó karitatív intézményeket szintén alapítványként tartják nyilván. Alapítvány létrehozása egy bizonyos közösség támogatására az új török polgári törvénykönyv alapján már nem lehetséges, ezért kizárólag az új törvény hatályba lépése előtt alapított szervezetek folyamatos működése megengedett. Az 5737. számú alapítványi törvény 3. §-a szerint: „a közösségi alapítványokat olyan alapítványoknak nevezzük, amelyek jogi személyiséggel rendelkeznek a 2762. számú alaptörvény szerint, és amelyek Törökország nem muszlim közösségeihez tartoznak, amelyek tagjai a Török Köztársaság állampolgárai, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e alapítványi igazolvánnyal vagy sem.” A közösségi alapítványok működését szintén az Alapítványok Főigazgatósága felügyeli. (Çizakça 2014: 7).

A készpénzalapítvány bármelyik, a három, fent említett, típusban megtalálható, figyelemmel arra, hogy az egyetlen kritériuma az, hogy az alapító készpénzt adományoz az alapító okiratban foglalt jótékony cél megvalósítására, mindhárom esetben előfordulhat, sőt, ez a „modern”, a szekuláris köztársaságban alapított civil szervezetek esetében sem kizárt.

Konklúzió

A török készpénzalapítványhoz hasonló jogintézményről nem találunk forrásokat a nemzetközi jogi szakirodalomban. Ennek oka két tényezőben rejlik. Az egyik a kamatmentesség elve. Ez a princípium kétségtelenül nem idegen a nem az iszlám vallás etikai alapjain kialakult jogrendszerektől sem, azonban a 13. századra már Európa-szerte bevett gyakorlattá, sőt, üzletággá vált a pénzkölcsönzés (Varga et al. 2023: 381). Ebben az időszakban már kizárólag csak a *Sharia* alapján működő iszlám jogrendszerben alakulhattak ki hasonló, a kamatmentesség vallás erkölcsi kategóriáján gyökerező, jogi személyiségek. Ezen jogrendszerek közül kétségkívül a legfejlettebb az Oszmán Birodalom volt, amely kiterjedt hivatali írásbeliséggel rendelkezett. Így maradhattak fenn azok az okiratok, amelyek alapján ezeket a jogintézményeket olyan pontossággal lehetett rekonstruálni a 20. században, hogy azok a mai napig működnek, mint „rég” típusú, irreguláris, a hatályos jogrendtől eltérő, „hagyományőrző” alapítványok.

A modern török alkotmány, Törökország EU-tagjelölti státuszával összhangban, az európai követelményekhez közelítő, a jogállamiság feltételeit teljesítő jogforrás. A hatályos török Polgári Törvénykönyv, amely alapvetően a svájci Ptk. mintájára kodifikált jogszabály, szintén a 21. század alapvető normáit foglalja írásba. Ez utóbbi szabályozza a civil szervezetek, köztük az alapítványok jogi státuszát is. Figyelemreméltó és egyedülálló jogi megoldás, hogy az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépését megelőzően alapított „régí” típusú alapítványok továbbműködését a jogalkotó megengedi, speciális jogi eszközökkel életben tartja, sőt, adómentességgel támogatja is. Fontos azonban, hogy a jogalkotó újabb ilyen jogi személyek alapítását már nem teszi lehetővé, tehát az „ex tunc” (visszaható) hatály itt sem megengedett. Az ilyen típusú alapítványok tehát nem a visszaható hatály erejénél fogva működhetnek tovább, hanem egy speciális jogtechnikai megoldással, mintha egy időre felfüggesztették volna a működésüket 1923 és 1926, tehát a köztársaság kikiáltása és az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépése közötti időszakban.

Az oszmán készpénzalapítványok mindhárom „régí” típusú alapítványi formában működhetnek, hiszen ez a forma egy olyan, úgynevezett „vagyonegyesítő” jogi személyiséget jelöl, amelynél az alapítványi vagyon kisebb készpénzadományokból tevődik össze. Ebből a szempontból hasonlóságot mutat a „nyitott” alapítványokkal, amely a hatályos magyar Ptk., a 2013. évi V. törvény, 3: 383§-a is szabályoz, azzal a különbséggel, hogy az oszmán készpénzalapítványoknak már az alapításkor is több alapítója volt, illetve lehetett.

Önmagában az a tény, hogy a készpénzalapítványt, mint az Oszmán Birodalomban kialakult jogintézményt, a szekularizálódott Török Köztársaság a – nyugati értelemben vett – jogi „modernizálódás” keretein belül ismételtelen bevezette a megújított jogrendjébe, ebben az esetben relativizálja a „modernizáció” fogalmát. Figyelembe véve azt is, hogy egységes értékfelfogás Európában soha sem volt és bizonyára soha nem is lesz (Herger 2017: 43), egyértelműnek tűnik, hogy a jogi „modernizáció” vizsgálata ebből a szempontból értelmetlen, sőt, értelmezhetetlen kísérlet lenne.

Az oszmán készpénzalapítványok kétségkívül egyedülálló, archaikus jogintézmények a 21. században. Létjogosultságuk azonban nem kizárólag azon – az egyébként kétségtelenül önmagában is jelentős – tényezőn alapul, hogy Törökország nemzeti kultúrájának sarokköve a hagyományok tisztelete. Ezek a civil szervezetek már a 13. századtól kezdődően hangsúlyos szerepet tölthettek be a társadalomban azzal, hogy kamatmentes hitelt nyújtottak, részt vettek egyfajta korai „társadalombiztosítási” tevékenységben, a rászorulóknak segélyezésében, és így a társadalmi szolidaritás olyan megbecsült eszközeivé váltak, amely soha nem lehet idejétmúlt: a szolidaritás korszakokon átívelő érték, amely megőrzi „modernitását.” Ez lehet az oka annak, hogy Törökországban továbbra is védik és támogatják ezeket az egyedülálló, a 13. század óta működő jogintézményeket.

Irodalom

- Ademi, R. (2017): Rumeli de Kadınların Kurdukları Para Vakıflarının Eğitimdeki Rolü / Rahman Ademi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi = Adam Academy Journal of Social Sciences*, 7., (2.), pp. 239–256.
- Ahbab, Y. (2017): Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi. *Journal of Ottoman Civilization Studies*, 3., (5.), pp. 49–71. DOI: 10.21021/osmed.309239
- Akgündüz, A. (1992): *Osmanlı kanunnameleri ve hukuki tahlilleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1996): *İslam hukukunda ve osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. İstanbul: OSAV Yay.
- Akgündüz, A. (2019): Nakid Para Vakfı İle İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi. *Vakıflar Dergisi*, pp. 87–100. DOI: 10.16971/vakiflar.58608087-103.
- Altun, F. (2022): A Critical Review of "Ottoman Modernization." *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi = Adam Academy Journal of Social Sciences*, 12., (1), pp. 107–130.
- Asin, N. (1998): Osmanlı toplumunda para vakıflarının kurumsallaşmasında rol oynayan faktörler. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 1., (2.), pp. 93–119.
- Bedir, M. (2013): Züfer b. Hüzeyl. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 44., pp. 527–530.
- Berkes N. (1999): *The development of secularism in Türkiye*. London: Routledge,
- Borgolte, M. (2017): *Weltgeschichte als Stiftungsgeschichte*. Von 3000 v. u. Z. bis 1500 u. Z. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Çizakça, M. (2014): *The New Waqf Law Prepared by Idb/Irti and the Kuwait Public Foundation: A Critical Assessment*. Kuala Lumpur: Inceif University.
- Çizakça, M. (2019): İktisat tarihi açısından vakıflar. *Vakıflar Dergisi* (80. Yıl Özel Sayısı), pp. 73–87.
- Çizakça, M. (2020): *Preconditions and Suggestions for Islamic Finance to Generate Sustained Economic Growth*. İstanbul–Konya: Presidential Office of Marmara University and KTO Karaty University.
- Davison, R. H. (2016): *Reform in the Ottoman empire*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1856–1876.
- Egresi Z. (2013): A török nemzetépítés Atatürk korában. *Világtörténet*, 3., (35.), pp. 125–144.
- El-Gamal, M. A. (2006): *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. New York: Cambridge University Press,
- Eminoğlu, M. (1996): *Osmanlı tatbikatında nakit para vakıfları ve günümüz ekonomisinde uygulanabilirliği yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Konya: KSiÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Falus, O. (2017): Waqf as a Traditional Legal Institution for Social Responsibility according to Natural Law. *POLIGRAFI*, 22., pp. 85–104.
- Falus O. (2021): Az oszmán korból fennmarad »régí« típusú török alapítványok: Újabb adalékok a tradicionális iszlám alapítványokhoz. *Jogtörténeti Szemle*, 19., (4.), pp. 1–7.
- Farihana, S.–Rahman, M. S. (2021): Can profit and loss sharing (PLS) financing instruments reduce the credit risk of Islamic banks? *Empir Econ*, 61., pp. 1397–1414. DOI: 10.1007/s00181-020-01912-5
- Genç, M. (2014): Klasik Osmanlı sosyal-iktisadi sistemi ve vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 42., pp. 9–18.
- Günay, H. M. (2012): *Vakıf*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42., pp. 475–479.
- Gürsoy, Ç. (2017): Para vakıfları kapsamında sosyo-ekonomik bir analiz: davudpaşa mahkemesi kayıtları (1634–1911): *Bellekten. Ankara*, 81., (290.), 1pp. 59–190.
- Herger, C. (2017): Szakrális kontra szekuláris érték a polgári modernizáció korában. *Diké A Márkus Dezső: Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata*, 1., (1), pp. 33–44. DOI: 10.15170/DIKE.2017010103
- İnalçık, H. (2011): *Rönesans Avrupası & Türkiye'nin batı medeniyetiyle özdeşleşme süreci*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

